

Arxiu Històric de l'Hospitalet.
C/Joan Pallarès s/n.
08901 – L'Hospitalet.

Persona entrevistada: **Palmira Pascual.**

FONS: CAN VILUMARA.

Data: Desembre 2002

Entrevistadora: Mireia Mascarell.

Duració: 80 minuts.

Signatura: Ot8

CARA A:

Vostè es diu Palmira Pascual...

Palmira Pascual Vidal, tinc 72 anys, i sóc filla del carrer Xipreret.

O sigui, que és de sempre que ha viscut aquí al Centre.

Sí, del carrer Xipreret me'n vaig anar al carrer Sant Joan, i aleshores fins que em vaig casar i ens vam quedar a viure a Can Vilumara, perquè al director li donaven el pis, no? I com que mira, em vaig casar amb el director ens vam quedar a viure en Can Vilumara.

Els seus pares eren d'aquí de l'Hospitalet ja també?

El meu pare també era fill de Hospitalet, del carrer Xipreret, la mateixa casa que vaig néixer jo, el nº 29 del carrer Xipreret, i la meua mare no, la meua mare era de Castelló de la Plana però de l'edat de 15 anys que també vivia aquí. Es pot dir que també era d'aquí, ella sempre ho deia que se sentia més catalana que valenciana.

I què li anava a dir, vostè havia fet estudis aquí a l'Hospitalet o alguna cosa o directament va entrar a treballar a la fàbrica?

Jo vaig anar a col·legi fins als 14 anys, a Can Massot, aleshores estudiar, la veritat, no m'agradat massa mai, jo sempre deia que ja tenia lo justet per sapiguer lo que es tenia que sapiguer i no... i llavors jo mateixa em vaig buscar feina i vaig anar primer, abans de la fàbrica a vendre a la plaça, en una parada de fruites, i aleshores quan em vaig fer més gran doncs vaig dir... "Bueno", més gran, vaig engegar a treballar als 14 anys i encara sortint de treballar anava al matí a treballar, a la tarda a cosir a Ca la Parramón i al vespre em feien anar a repàs a col·legi; o sigui que per no voler estudiar... Déu n'hi do, vaig fer bastant de tot.

I aleshores vam demanar feina a Can Vilumara perquè no hi entrava tothom que volia, era una casa molt sèria i... en aquells temps era com l'efecte d'entrar ara en un banc, tenies que apuntarte i llavors esperar que et cridessin, oi? Però mira, jo vaig anar, els meus pares em van apuntar als 14 anys, i el mateix dia que feia 15 anys em van cridar a la fàbrica, o sigui, que vaig entrar el mateix dia que feia 15 anys.

Perquè l'havia recomanat algú que anés a...

Sí, sí, ui, aquí Can Vilumara era molt... era una cosa molt maca, molt bona i una casa molt sèria i neta, perquè sorties de treballar i ni ho semblava que pleguessis d'una fàbrica, perquè et canviaves de roba, et posaves... no sé, et canviaves d'espardenyes i tot i no ho semblava, ja dic, semblava més aviat com un despatx, oi? I "bueno", i va ser així que vaig entrar a treballar.

I coneixia gent que ja hi treballés a dintre?

Sí, aquí hi havia molta gent, noies que havíem anat a col·legi juntes, que una es diu Margarit, després una noia Rovira, una altra Vilar, i totes aquestes més o menys ja erem totes sempre amigues de col·legi, i vam anar sortint sempre juntes i mira, a treballar també vam anar a treballar juntes, oi? Fins que ens vam casar totes aquestes noies, la Lourdes, la Ortiz també, totes aquestes ens vam casar amb nois de la fàbrica, i després al casant-se tothom plegaa llavors, no?

Llavors era força habitual això de coneixe's amb...

Mira, no sé, com que hi havia molt de jovent doncs potser passava això, oi?, que... pel poble també hi havia de jovent però no te tractaves tant com ara, oi?, perquè els nois sempre els veies en un grupet separats i allà ja hi tractaves més, no? I sí, mira, sí, va ser el destí de totes aquestes noies, no?

Llavors va entrar als 15 anys a la fàbrica.

Sí, el mateix dia que feia 15 anys.

Recorda la primera impressió que va tenir la primera vegada que va entrar, que va posar els peus?

Molt soroll! És clar, els telers feien molt de soroll, oi? I quan entrava una noia nova "pues" tothom mirava, oi?, i jo una mica de vergonya vaig passar, perquè a més a més passaves pel "pasillo" més ample, que tothom et veia, i llavorens ja em van portar cap als nuats, que feia d'aprenenta dels nuats.

Va començar a nuats així.

A nuats, aprenenta dels nuats.

I em deia que va deixar la fàbrica quan es va casar.

Sí.

A quina edat va ser que es va casar?

Als 21.

O sigui, va estar-hi 6 anys.

Sí, "bueno", no arribava encara als 6 anys, faltava poquet pels 6 anys.

Déu n'hi do. Escolti, l'horari que feia, se'n recorda de quin horari feia?

Sí, primer vam fer... treballava de 8 a 12, i llavorens teníem una hora i mitja, aleshores debíem anar a treballar a les 2 suposo, sí, si teníem una hora i mitja, fins a les 7 de la tarda.

O sigui, feien tot el dia.

Tot el dia. "Allavorens" van començar a venir les restriccions de llum i aleshores ja vam fer turns del matí, que ens hi posàvem a les 5 del matí i plegàvem a quart de 3 de la tarda, i llavors fèiem una setmana de matí i una altra de tarda, i una altra setmana de nit.

Perquè clar, amb tot això, ara que diu això de les restriccions, als 15 anys, això quin any era, l'any que va entrar, se'n recorda?

Sí, l'any que vaig entrar, el 45, vaig arribar al 50...

Al 45, clar, era el moment que hi havia més...

"Llavorens" el senyor Vilumara va posar el motor, que li dèiem "la burra", li dèiem, llavors "aunque" es talli la llum "pues" la cosa ja va anar una altra vegada més normal, diguessim, no?

Clar, si no hi havia llum no es podia...

Clar, llavors és perquè donaven les hores de llum i s'aprofitaven, no sé com devia funcionar però cada secció d'indústria o lo que fos devia tenir els seus dies i horaris, no sé, el cas és que llavors fèiem això, una setmana de cada, de matí, tarda i una de nit.

I vostès treballaven a preu fet?

Sí.

Totes les seccions eren de preu fet?

Sí, sí, quan deixaves de ser aprenenta llavors sí, era a preu fet.

Ah, perquè clar, primer va entrar com aprenenta.

Sí, llavors aprenenta. Aleshores d'aprenenta dels nuats "allavornes" em van ensenyar a teixir.

Quant temps va estar fent d'aprenenta, se'n recorda?

No ho sé, perquè mira, durant aquests 5 anys, 5anys i "algo" vaig fer de tots els oficis de la casa.

Perquè expliqui'm una mica això que em deia del procés aquest de la seda, desde que la seda arribna diguem, fins que surt, com que vostè ha estat a tot arreu, si em pogués explicar una miqueta com funciona tot el procés, i llavors sobre això anem ja mirant més detingudament.

Sí, "pues" mira, vem anar amb unes... que en diuen troques i unes en diuen corones, llavors es posen a dins d'uns "conos" i "allavors" la debanadora va voltant i els rodets s'omplen. Això és una manera, i després ja, una altra manera, les corones que per fer els Aspits "allavorens" fan les troques per portar-les a tenyir. "Allavors" en lloc de fer rodets, d'aquestes corones es fan troques i aquelles troques "allavorens" les portaven a tenyir.

I les tenyien allà mateix a la fàbrica, hi havia secció...?

No, no, no, "llavorens" no, al començament no, les portaven a tenyir no sé si a Can Gomar, ho portaven allà a tenyir roba, i seda suposo que també. Jo això no ho sé ben bé a on ho portaven. I "bueno", i "allavorens" després d'aquests que anaven a tenyir era una altra cosa, llavors tornaven a venir i quan estaven tenyides es posaven a les debanadores i llavors es feien els rodets per anar als ordidors, i dels ordidors aquestes peçes passaven als nuats. "Allavorens" d'allà passaven fil per fil, que jo també donava els fils i llavors al darrera hi havia l'oficiala que els agafava amb una repasadora, malla per malla passaves i hi havien peçes que hi havien molts de fils, que acabaves amb els braços... Aquest que donava no se't cansava, se't cansava aquest, d'aguantar el fil que anaves donant, oi aquest acabaves amb un mal aquí a l'espatlla! Però "bueno", mira, ho fèiem, quan t'acostumaves ja no...

I llavors aquelles peçes les portaven ja al teler a teixir.

A teixir.

A teixir, o sigui, dels nuats ja anaven a teixir.

O sigui, els nuats és l'últim procés de preparació diguem.

Sí, "allavorens" les peçes que...

Perquè el nuat és fer nussos per unir els fils?

Sí, quan era la peça nova diguessim, "allavors" passaven fil per fil la malla, aleshores aquesta peça quan ja estava feta i amb els llisos, anaven als telers, i quan acabaven la peça, s'acabava, aleshores anàvem les nuadores, les mateixes que repasàvem les peçes som les que nuàvem, llavors portàvem la peça de fils en el teler i "allavorens" uníem la peça que havia començat a teixir amb els llisos, amb el carret diguessim que venien els fils. Llavors uníem una cosa amb l'altra, llavors passàvem tots aquells nuats, que quedaven uns nussets així, els passàvem "a través" de la malla i ja tornava a començar la peça altra vegada a teixir, si era el mateix article. A vegades com canviàvem d'article és quan els hi trèiem tots els llisos i portàvem tot l'article fet al "cuarto" dels nuats. Llavors és perquè canviàvem la manera de la roba diguessim, l'article, no? Però si la cosa continuava igual, la peça era igual, la fèiem així, llavors per això dèiem la secció dels nuats, anàvem les nuadores als telers i nuàvem el carret nou amb el que ja hi havia, i llavors continuava la mateixa roba.

I després de fer el teixit, què feien amb la peça?

"Bueno", després dels teixits trèiem la roba i passàvem a "espinsarla", hi havien les "espinsadores" que repassaven la roba si hi havien nussos i si hi havia un defecte ho tallàvem, pulien la roba diguessim, oi? Aleshores d'això passava a uns plegadors, plegaves la roba en un rodó, tot anava en corrós, oi?, en rodones, i llavors allà plegàvem la peça, tenien una amplada, uns plec de metro i "llavorens" aquella màquina plegava la peça aquella, apuntaves la

“cantitat” que hi havia de metres i aquella peça llavors passava al magatzem i d’allà se l’emportaven a estampar o a fer els acabats, oi?

Llavors, és a dir, que si havia de sortir un mocador, llavors el mocador es tallava d’aquesta peça gran...

Jo això dels mocadors ja no... això és de molts anys endarrera, oi? “Allavorens” no sé si feien mocadors, jo lo que explico són peces de roba. Teníem les mides, fèiem de 80, o més, les mides corrents diguessim que feien, no?, o doble ample. Jo de mocadors no he conseguit, de mocadors.

Ni fulars, és a dir, peces acabades no les ha vist.

No, no, “bueno”, jo lo que he conseguit... jo he ordit... com se diu? ????, seda natural, després satí, el crep satí que és lo que es fa i “forros”, és lo que es feia quan jo vaig entrar. “Allavors” jo, quan estava als ordidors... perquè vaig acabar sent ordidora, de teixidora vaig passar als ordits, i “allavorens” és això lo que vaig... I després ja va venir el tergal, i ja van continuar però ja és quan vaig plegar.

Quina és la feina... la més sencilla de totes, per on solia començar per exemple, una noia que començava, era...

Bitlla, bitllaire. De bitllaire passaven als nuats, i jo quan vaig entrar va haver unes que van tenir una miqueta de...

Perquè ja havien entrat directament.

Sí, jo ja no vaig passar per les bitlles, tothom passava per les bitlles, jo mira, es veu que feia falta i... I després també miraven una cosa, que fossis alta, ara potser ja no sóc tan alta, no?, però anys endarrera era de les altes perquè no... la mida espanyola potser no creixíem tant, ara el jovent ja creix més per sort, no? Aleshores va ser això potser, que em van veure més alta o lo que sigui i em van posar ja als nuats.

O sigui, que convenia que les noies fossin altes per moure bé els telers.

Sí, perquè quan ets ordidora “allavorens” també va bé perquè tens que estirar bastant per passar els fils i és clar, una noia baixeta també hi arriba però ja... ja és més difícil, i això també ho miraven molt, l’alçada.

Déu n’hi do. Escolti, mentres va començar a treballar abans de casar-se, clar, perquè després ja ho va deixar, anava a dinar a casa cada dia per això.

Sí, sí, a dinar, perquè és clar, era molt a prop de Can Vilumara, el carrer Sant Joan era molt a prop, oi? Aleshores tothom era d’aquí però les que eren de fora, que n’hi havia unes que venien de Cornellà, es portaven el dinar i a dalt, als menjadors hi havia una cuina i allà hi havia cuina econòmica i la mateixa senyora que es cuidava de netejar els lavabos i així, ella ja quan faltava una hora per plegar per dinar, ella encenia la cuina i quan pujaven les que eren de fora, “pues” escalfaven el dinar i dinaven a la fàbrica.

I de casa seva hi havia algú més treballant a la fàbrica?

No, no, no.

Vostè va ser la única que hi va entrar.

El meu pare era barber i no, jo a la fàbrica. Ell de joenet també havia treballat, a Cornellà anava a la fàbrica, no em recordo quina era, de joenet, però ell tampoc no li va fer gràcia i llavors va ser barber, però jo sí, vaig estar d’ordidora.

I quan va deixar la feina vostè, va ser perquè ho van acordar així amb el marit o perquè no es podia ser matrimoni treballant a la fàbrica?

No, sí, hi havien molts matrimonis que treballaven, però no, “allavorens” potser era una miqueta mal vist, que ara jo m’hagués casat amb el director i d’anar a treballar, semblava com si prengués la feina a algú, no? No sé, això de vegades ho hem pensat i llavors no queia bé, oi? Ara potser ja no és així, no?, però aleshores sí, llavors semblava que la dona es quedava a casa i

cuidava la casa, i si venien els fills cuidaves dels fills, no hi havia aquesta altra cosa que hi ha ara.

I com va ser que el va conèixer al seu marit? El va conèixer dintre la fàbrica ja?

Sí, sí.

I ell era director ja o encara no?

No, encara no. El que hi havia llavors era un tal Sala, i mira, ell treballava al despatx i clar, ell estava al despatx com ara aquí en aquesta finestra, i nosaltres pujàvem per l'escala per anar als vestidors, que ens canviàvem per anar a treballar i es veu que ell per allà ja em va veure, jo no m'havia fixat, no sé, mira, un jove més de la casa però no m'hio vaig fixar, i ell "pues" sí, es veu que sí, no? Fins que va arribar un dia que m'ho va dir. Però ja venia a ballar sardanes aquí a Hospitalet i es veu que es posava al costat, aquelles coses que anaves insinuant, no?

Però ell era d'aquí de Hospitalet?

No, ell no, ell de Sant Gervasi. Ell és de Sant Gervasi, perquè la fàbrica aquesta primer era de Barcelona, eh? "Bueno", això ja se sap, no?

Estaven a Gràcia primer.

No, "bueno", a Diagonal.

Sí, sí, la punta aquella, sí, sí.

I quan van fer la Diagonal van haver de marxar perquè la fàbrica feia nosa, llavors es va posar aquí a Hospitalet.

És a dir, que ell era un dels treballadors que venia ja de l'altra fàbrica.

No, no, ell no, encara no, "llavorens" no hi treballava. No, va ser després, que no sé com va ser que es veu que venia del servei, no tenia feina i com que eren coneguts, dons "allavorens" van dir: "Oi, mira, potser a Can Vilumara..." I van mirar i sí, va entrar a treballar a Can Vilumara.

Perquè com es que es diu el seu marit?

Ell Ricard Estapí, i ell sí, va estar fins... que quan la fàbrica anava malament, van fer allò que feien de reestructurar la gent, i ell s'hi va apuntar i uns quants més, van dir: "Bueno, pues" si la fàbrica ha d'anar més bé..." Van mirar els que eren més grans i es van jubilar diguessim, no? I "allavorens" el altres van continuar igualment, el senyor Vilumara va dir: "No, no, no es moguïn d'aquí, ja estan bé", i van estar allà igualment. Aleshores clar, senties a dir moltes coses i les veies, que la cosa no anava bé, no? I així es va anar embolicant fins que es va plegar.

Déu n'hi do. Escolti, recorda si quan es va casar o així li van fer algun regal les companyes i tot això?

Sí, quan ens vem casar, al meu marit, li van fer diguessim, la banda del despatx i així, ens van regalar vaixel·la, i a mi les noies em van regalar la planxa, que llavors era automàtica, una Philips, que era una cosa molt grossa. Ens van fer aquests dos regals.

I llavors es van posar a viure a la casa.

A la casa, sí.

Qui vivia en aquella casa?

"Allavors" hi vivia el director abans que el meu marit, la senyora i els fills, i és clar, "llavorens" quan nosaltres vam dir per casant-se, "allavors" el senyor Vilumara els hi va dir, oi, que llavors tenia que anar-hi ell, no? Va ser així, van marxar ells i llavors vam arreglar el pis i ens hi vam quedar nosaltres.

I també hi havia els porters vivint allà mateix?

Sí, els porters vivien abaix i nosaltres vivíem al pis de sobre. Estava molt bé, perquè cada un estava a una casa però erem tots a la mateixa, oi?, i ens aveníem molt.

I els porters eren aquests, els Bonastre, o havien sigut uns altres?

No, no, per nosaltres re el Bonastre, quan vam entrar hi havia el Bonastre, i després quan van jubilar al Bonastre, que era molt gran, aleshores va venir el Jaume, el Jaume, com se diu? Ara no me recordo, que ara viuen a Gelida, ja són grans, ja tenen 90 anys, i la Pilar era la que llavors feia la neteja a la fàbrica. El marit era el porter i ella feia neteja a la fàbrica.

I amb els Bonastre també feien el mateix, la dona feia la neteja i...?

No, aquells no, ell era el porter, sempre li dèiem l'avi, perquè com que ja era gran... Ell era el porter, i la senyora no, la senyora estava a la porteria també, o sigui, que de fet, feia la mateixa feina perquè l'home és el que anava abaix a la fàbrica, també netejava els llautons, perquè això sí, els llautons estaven sempre molt bé i molt macos...

Quins llautons?

Els de les portes. Després la barana de pujar a dalt als vestidors, tot, tot era... i sempre estaven llunts i macos, i després la senyora és clar, quan l'altre estava fent neteja "pues" la senyora estava a la porteria, no? Però ella a la fàbrica no hi treballava, representava que només treballava el marit.

I vostè, després quan ja es va casar i es va posar a viure allà, va seguir veient a les ex-companyes i tot això?

Sí, sí.

Seguien tenint relació?

Sí, perquè després també fèiem... cel.lebràvem el 2 d'agost, que era la patrona de la fàbrica, quan treballava ja es feia, no? Vui dir, ja fa uns anys, i llavors fèiem una excursió. Els primers anys es feia misa ofici a "la iglesia" d'aquí de Hospitalet, i després anàvem al Catòlic a esmorzar. Això diguessim ens ho pagava el senyor Vilumara, no? Llavors era la tarda lliure i llavors els joves ens ajuntàvem, nois i noies i anàvem... em recordo un any vam anar al "rompeolas", vam estar tota la tarda voltant pel "rompeolas", a vegades anàvem a una funció, depen, oi? I al cap d'uns anys "allavors" el senyor Vilumara va fer excursió diguessim, al matí ja marxàvem amb l'autocar i estàvem tot el dia fora.

Això el 2 d'agost.

El 2 d'agost.

Que és la Mare de Déu dels Angels?

Sí, és la patrona de la seda, que allà a la casa està la patrona a la façana. Doncs "allavors" ui, nosaltres amb l'autocar d'excursió, allò ja va ser massa!

I aquell dia es parava la fàbrica?

Sí, aquell dia era festa, anàvem tot el dia d'excursió.

Igual les dones que els homes.

Sí, sí, tots.

I s'hi podia portar família o no, per això?

No, primer no, només els treballadors, però quan la cosa ja es va embolicar una mica el senyor Vilumara per volguer quedar bé, després es va embolicar molt, perquè llavors dona que treballava i l'home no, "allavors" ella podia portar el marit, i si no "al revés", oi? Com que hi havien matrimonis que hi anaven tots dos, però perquè hi treballaven, però "llavors" els que no protestaven: "Em deixo el marit sol a casa...!" I el senyor Vilumara va dir: "Doncs que vingui el marit o la senyora". Massa bo. I llavors es va embolicar la cosa.

Vostè no el va arribar a conèixer, clar, al pare del senyor Vilumara.

Sí, va venir al casament nostre. El senyor Vilumara?

El pare?

Aquest que hi ha ara és el fill.

Sí.

Doncs sí, el pare sí.

Sí que el va conèixer.

Sí, i tant! Ell sempre quan jo vaig treballar, ell portava la fàbrica. El fill quan hi va entrar ja era cap al final, ja erem casats.

O sigui, que amb qui va tenir més relació va ser amb el pare del senyor Vilumara.

Sí, sí, ell va venir al casament nostre, encara me'n recordo que el vestit que jo portava era un "ensaig" de vestit de núvia, és que no en feien de roba de núvia, i van fer uns metros per fer un "ensaig" a veure si resultava i el vaig portar jo. I sí, llavors el senyor Vilumara em va fer gràcia perquè al venir "pues" clar, portava una miqueta de cua, no massa, oi?, me l'aguantava, devia pensar: "La meva roba va per terra!" Ja, ja, ja, una senyora que d'allò: "Oi, qui era aquell senyor que t'aguantava la cua?" Diu: "Et feia ensenyar més el "viso" que pas el vestit!" Allò quan anàvem de "la iglesia" que vas a firmar, oi? Doncs es veu que ell pensava: "No, no, aquesta roba per terra no".

Clar, jo del senyor Vilumara... del pare del senyor Vilumara, clar, evidentment no l'he conegut mai ni pràcticament tampoc no en sé res, més del seu fill.

Clar, el fill, el que hi ha ara és jovenet, a vegades: "Jo me recordo quan vostè es va casar", a vegades ell ho ha dit, oi?, però hi havia el pare quan nosaltres ens vem casar.

Escolti, em deia que va entrar a les nuadores, tornem una mica a rebobinar, llavors exactament a veure si em pot explicar més concret ja, ara que ja hem vist tot el procés, exactament la feina de la nuadora, quantes dones treballaven al mateix teler... Totes aquestes coses.

"Bueno", allà al "cuarto", en dèiem "el cuarto" dels nuats, hi havia una senyora que es deia Inés, la Baltasara, una altra es deia María, María Tubau li deien, i després la Rudi, 4 dones i dugues aprenentes, la Marta i jo. I nosaltres sempre estàvem a les ordres de les oficials, no? Quan es tenia que repasar "pues" donar fills, llavors picaves la pua i tot. Llavors aquella peça se l'emportaven, i "llavorens" quan no hi havia feina... perquè sempre no hi havia feina, "allavors" anava a fer vores, vores és uns rodets petits que els posen al costat de les peces del teler i és que fa el voraviu, i allò s'ha d'omplir separat, i "llavorens" jo anava a fer vores quan no hi havia feina d'oficiala diguessim, no?

O sigui, que una mica també anaven allà on hi havia més necessitat.

Sí, i "allavorens" clar, si faltava també una devanadora, també vaig devanar, o sigui, que te feien una miqueta així, no?, perquè sempre no hi havia feina.

Això mentres va ser aprenenta, diguem , anava variant així.

Sí, mentres vaig ser aprenenta, sí.

I escolti una cosa, hi havia homes a la secció que estava vostè?

Sí, un senyor, es deia Soler i després un aprenent, un ajudant diguessim, no?

Que ell era l'encarregat diguem?

Aquest Soler sí, aquest és el que distribuïa la feina i l'altre és el que ajudava a aixecar les peces i posant-se... perquè això peça, oi? Els aplegadors aquests pesen, i aquest és el que ajudava a posar... amb l'altre senyor, dos homes hi havien només.

I la màquina aquesta feia molt soroll i això?

No, no, aquesta no. No és cap màquina això, la màquina era la persona.

La màquina era la persona, clar, perquè els telers és després, més tard, no?, a partir de l'ordit és?

A partir de l'ordit, "allavorens" passa al "cuarto" dels nuats, i dels nuats "allavors" la peça passava als telers.

I això era el que era sorollós, sorollós.

Els telers sí, molt.

Perquè a quin edifici estaven els nuats?

Estaven igual, a la mateixa sala, a l'alçada dels telers però en un departament apart, perquè només travessaves una porta i ja estaves a la sala dels telers; o sigui, tots els telers estaven diguessim, a la banda dreta, tot un rengle de telers. "Allavorens" venien els devanats i els nuats quedaven una miqueta en un "cuarto" diguessim, separats, però "bueno", senties el soroll però més apagat, oi?

I com ho feien per controlar lo del preu fet?

"Pues" això quan començaves una feina, clar, te miraven l'hora, no? I quan l'acabaves te portaven igualment l'hora, llavors sabies per les hores que treballaves lo que feies.

Ah, o sigui, que era per temps, no era per número de...

No, pel temps que estaves nuant, ordint o... i llavors els teixits debien anar per metros. Jo el temps que vaig ser a teixit no vaig arribar al preu fet, quan vaig anar a preu fet és quan vaig ser ordidora, llavors sí.

Llavors va començar a les nuadores i de les nuadores a on va passar? "Bueno", a banda de que d'aprenent anava fent això, una miqueta on calia.

Sí, llavors de les nuadores vaig anar als Aspits, que feien aquestes troques per tenyir, després devanadora, després també vaig anar a repasar, repasadora, a pulir la peça diguessim, la roba quan ja està feta, plegadora també, plegar-les, i aleshores quan vaig fer tot això vaig anar d'aprenenta d'ordidora i ja em vaig quedar d'ordidora.

O sigui, com a oficial va estar d'ordidora.

D'ordidora, sí.

I tota la resta seguia fent aprenentatge.

Això mateix.

I quants anys va estar al final d'ordidora?

D'ordidora... no me'n recordo.

Perquè si va estar 5 anys...

Sí, els vaig aprofitar molt, eh?, aquests 5 anys i mig.

Ja ho veig, perquè va passar per tot arreu.

Sí, no sé, potser devia estar 3 anys o... suposo, no? Es que no sé, no me'n recordo.

Potser una miqueta més de la meitat, no?

Sí, sí, això, devia ser uns 3 anys o així.

Hi havia molta diferència de sou suposo, entre ser aprenenta i ser...

Sí, jo d'aprenenta no me'n recordo lo que guanyava ara, no sé, no tinc ni idea, però sí, guaita tu, quan portava l'ordidor guanyava, quan guanyava més 100 pessetes.

Això era a la setmana.

Sí, a la setmana.

Perquè com els hi donaven, els hi donaven en un sobre?

Sí, en un sobre, deia les hores que feies, les peçes i tot.

Que els hi pagaven, dissabte?

Sí, el dissabte quan plegàvem.

Perquè dissabte treballaven tot el dia també o només...?

No, migdia, plegàvem al migdia però plegàvem... una hora abans paraven la fàbrica i “llavorens” cada un es netejava la màquina i llavors a veure qui la té més maca, no?, més lluenta.

Perquè hi havia algú que fes la neteja de lo que era totes les sales i tot?

Cada un feia el seu.

I escombrar també?

Sí, sí.

I els lavabos i totes aquestes coses?

No, els lavabos hi havia una senyora, els lavabos els feia una senyora, els feia dos cops al dia, al matí i a la tarda, sempre estaven molt nets. No, de fet era una fàbrica molt maca, eh?

Clar, com que no feien tornos diferents, així un tenia sempre la mateixa màquina, era sempre seva diguem, no?

Sí, sí, no, no, era sempre la mateixa i ja dic, cada dissabte plegàvem una hora abans i “llavorens” aquella hora fregàvem la màquina, i quan acabaves escombraves el teu tros. “Bueno”, i és clar, “llavorens” també una altra cosa quan... cada dia potser mitja hora abans de plegar, també passaven unes escombres a cada secció i llavors tu anaves a agafar una escombra i cada un escombrava el seu tros.

Això es feia cada dia.

Cada dia.

I els dissabtes feien neteja.

Neteja de la màquina, sí, llavors clar, netejaves si es feia... perquè la seda no embruta massa, però sempre es fa una mica de borra, oi? Llavors netejaves i lo que era lluent ho fregaves amb lluent... Clar, llavors tots tenies un “puntillo” de veure qui la té més neta, no?

Escolti una cosa, i això que em deia dels vestuaris? Quan arribaven lo primer que havien de fer era anar a vestuaris, no?

Sí, anàvem a dalt i cada un teníem un armari, d'aquests que són alts i prims però és calr, hi cabia la roba teva, i llavors et canviaves.

I tenien una roba, la tenien allà per treballar.

Sí, allà tenies una roba, que tothom portava la que volia. Últimament ja van donar uniforme, unes bates, no? Però primer no, allà “pues” tothom hi arribaves, et canviaves, et posaves un davantal i baixaves a treballar, i al migdia “pues” altra vegada t'anaves a canviar, a dinar i feies així.

Perquè la roba aquesta la rentaven vostès o els hi rentaven...?

No, quan van posar uniforme ens la rentàvem nosaltres.

I el davantal aquest també el rentaven vostès.

Sí, sí, sí, normalment com que no era una feina bruta “pues” te durava 8 dies aquell davantal, i “llavorens” clar, te'l portaves el dissabte i el dilluns venies altre vegada amb el davantal net.

Clar, perquè això a altres feines... La Tecla Sala sí que era una mica més brut, sobretot depen de la secció on estaven.

Al ser de cotó així llavors ja embruta molt, i llavors també tenien que anar amb el cap tapat, si no s'omplia el cap de borra. Nosaltres no, a vegades algun filet; "Ai, un fil!", però res, quan sortíem al carrer ens el trèiem, la seda no és bruta, és molt neta.

Escolti, i les condicions a dintre de la fàbrica, perquè jo llegia que la seda per estar bé necessita estar molt humit.

Humit, sí, a terra hi havien unes reixer i per allà sortia l'humitat; o sigui, que calefacció no n'hi podia haver, perquè llavors hi havia massa sequedat i la seda es trencava. Ui, la seda natural encara més, i el ??? no cal que parlem, quan es trenca un fil comença a cargolar amb els altres... El ??? és una roba molt maca però per teixir i ordir Déu n'hi do!

Feia molt fred a l'hivern, no?

Déu n'hi do, sí.

Perquè entre humitat i fred...

"Bueno", humitat, humitat tampoc, no era una humitat de dir... no d'allò, no sé, uns 15 graus, no sé, però no es notava l'humitat tampoc, eh?

I a l'estiu es podien obrir finestres o així o...?

No, no.

També debien passar calor.

Clar, sí. No, si de molèsties hi havien, però molt, molt de fred jo no he passat, de dir: "Oi, quin fred!" No... No, perquè era una humitat que tampoc la notaves, després com que era un aire calent, doncs al millor si passaves per allà l'aire era calentó i t'hi acostaves, no? no, fred, fred no, perquè l'aire que sortia encara que fos humit era calent també, no? També t'escalfava.

Escolti, i així... Els edificis i tot això suposo que vostè ho té super al cap, no?, com estava organitzat tot.

Sí.

A banda de l'entrada que hi ha la casa del director, després hi ha com 3 naus, no? grans. Una que fa forma de L, una petita al mig i després aquella nau enorme. Sí?

Allà hi havia la manyeria. Abans estava tot ajuntat però ara al fer el col·legi ho van tirar a terra, i llavors ha quedat, diguessim, quan entres a mà esquerra, hi havia tots els telers i la primera nau era el magatzem de peçes, i "allavorens" la banda dreta, allà eren els despatxos i després hi havia la màquina d'encolar que també es clar, les peçes del ordit quan surten del ordit llavors s'han d'anar a encolar, "allavors" els tiren diguessim cola. Allò estava a la banda dreta amb els despatxos...

Els despatxos dels tècnics diguem.

Sí, sí, tota la qüestió dels escriptors estava a la banda dreta, hi havien els despatxos i les pinçadores també estaven en allà, i aleshores al fons de tot hi havia la màquina d'encolar. Tot això comunicaves, diguessim, oi? Aleshores per anar a la manyeria sí, per anar a la manyeria... es que ara em sembla que allà hi ha menjadors, em sembla, o hi ha un bar o no sé, "algo" hi ha allà, no sé... "Bueno", menjadors...

Però la manyeria...

La manyeria és allà on...

No és on hi ha els recanvis?

No, els recanvis és lo que ara han buidat, tot allò d'allà, allà eren els recanvis. Allà quan passava alguna peça o "algo" dels telers, allà a recanvis els anaves a buscar allà, els contramestres, però a la manyeria feien les peçes aquestes, que "llavores" tenies que sortir fora al pati, la manyeria quedava aïslada, que ara em sembla que hi ha "algo" de menjadors o "algo", no sé.

Potser. I després la sala de la caldera i tot això?

Sí, estava aquí, al costat de la manyeria.

Al costat de la manyeria.

Sí, al motor que feia la corrent i tot allò, la burra que li dèiem, sí, que el senyor Vilumara també amb massa bona fe, va entrar el drapaire i es veu que li va dir: “Bueno”, sí, això i això també”, i l’altre quan es va donar compte li van demuntar el motor i se’l van emportar, que era maquíssim. Era molt semblant a lo que hi ha ara a Terrassa, era molt... Jo quan el vaig veure aquell que hi ha... és a Terrassa que n’hi ha...?

Sí, sí, a Terrassa en tenen, sí.

I de vegades ha sortit per la tele i dic: “Oi, si sembla el de Can Vilumara”, perquè més a més la sala també era molt maca, estava tota enrajolada.

Jo l’he vist encara la sala aquesta enrajolada.

Sí, i també molt neta, molt maco, aquell motor era maco, maquíssim.

I això que deia dels vestuaris i el menjador, que està a dalt de la secció aquesta...

Sí, a sobre dels despatxos i els nuats... oi, els nuats, l’encolat i les pinçadores. El pis de dalt que ara hi ha una classe i abaix una altra, no?, doncs allò era els menjadors de les dones i el dels homes, però el dels homes estàvem separats, hi havia una paret, els homes estaven separats però a dalt hi havia una biga així amb un “rise” molt maca, i les noies tiràvem papers allà als nois, perquè mira, aquelles coses que... Entraven mitja hora per esmorzar quan fèiem el torn o per berenar, però a nosaltres encara ens sobrava temps, llavors encara tiràvem papers i fèiem “tontades”.

Però s’enviaven missatges o només...?

No, mira, allò de dir... No, perquè escolta’m a lo millor baixaves i llavors et trobaves amb els nois, no?, però vui dir, aquelles coses que: “Ah...”, “pum-pum”, tiràvem papers.

Per què estava separat això?

Mira, aquelles coses que passaven abans, oi?, que semblava que... no hi havien “lios” així, oi?, que deien abans.

I la senyora que els hi posava la cuina econòmica també feia la funció mateixa pel menjador dels homes?

Sí.

O sigui, hi havia dos menjadors iguals, amb dugues cuines econòmiques i tot igual.

Sí, em sembla que sí, que al dels homes també hi devia ser, sí, segurament, ara no...

I als vestuaris també anaven per separat?

Sí, també estaven separats. Els homes entraven per un... Que això també ho van tirar a terra, que va ser una pena, eh? Ara no sé si t’havies fixat que hi ha una escala lletjíssima de ferro, fora al pati, en allà hi havia una columna com aquesta torre, un sistema així amb una estructura igual com l’edifici de la fàbrica, i “allavorens” els homes entraven per allà, per anar a dalt als menjadors. Com que la majoria d’homes... a la manyeria treballaven homes i els que treballaven als telers, contramestres i ajudants, també sortien per fora i s’anaven a dalt, sortien fora al pati per pujar a dalt als menjadors, i passaven per aquesta torre, que hi havia una escala molt maca de granís. Era maquíssima, i ara la van tirar a terra perquè van dir que allò... allà tenia que ser un ascensor, perquè així pujarien els nens subnormals, no sé què van dir, però ha resultat que han posat una escala de ferro que és lletjíssima per fora. Allò ja ho han tirat a terra.

I a banda dels menjadors, dels vestuaris i això, hi ha alguna sala en especial que la recordi perquè li cridés l’atenció o així?

No.

Perquè clar, em comentava també que la sala de la caldera era molt maca, amb tota aquella paret plena de...

De rajoles, sí, molt maca, sí.

De rajola decorada.

Sí, era bonic. El despatx del senyor Vilumara, és clar, quan anaves al despatx per “algo”, “pues”...

El despatx estava a la casa per això o estava...?

A la fàbrica.

A la fàbrica mateixa.

Sí, a la fàbrica mateixa, al mateix “puesto” que hi havia el magatzem de peçes hi havia un tros que allà era el despatx d’ell.

I com era aquell despatx? Perquè això ja sí queno l’he vist mai.

Sí, era molt maco, estava tot forrat de fusta, era bonic, entraves allà i se sentia una olor de... no sé, de casa bona, oi?

I els mobles que hi havien allà té idea d’on van anar a parar o no?

No, “bueno”, el senyor Vilumara va dir que... A Terrassa hi ha un despatx, però no sé quin era, si era el despatx de la fàbrica o... No sé, sé que ell va dir que havia portat un despatx, inclús m’ho va dir, però ja no me’n recordo.

Perquè el seu marit el despatx el tenia a casa o també a la fàbrica?

No, a la fàbrica, sí.

O sigui, la casa només era habitatge, no hi havia res que tingués a veure...

No, no tenia res que veure, sí. No, ell ho tenia tot abaix a la fàbrica.

I vostès van tenir fills i així, allà a la fàbrica?

Sí, tres, sí, tres, dugues noies i un noi.

I clar, per ells la fàbrica encara deu ser més...

Home, és clar, ells quan ara ja no anava la fàbrica i nosaltres encara vivíem, quasi no van venir mai, perquè és clar, s’han casat i així, oi? Perquè és clar, els feia una cosa, no?, perquè pensar: “He de marxar...” Ells han viscut molt bé allà a la fàbrica, perquè baixaven al pati a jugar i...

Tenien tot aquell espai per jugar.

Sí, les treballadores: “Ai, mira les nenes de la Palmira! Ai, mira el nen de la Palmira!” Com que al haver-hi treballat “pues” tothom ens coneixíem i tot.

I havia llegit també que hi havia un hort.

Sí, allà on hi ha els estampats que dèiem, la fàbrica dels estampats, que també ara l’han buidat tot, allò abans era un hort, que el pagès que el cuidava és el que també portava les peçes al despatx de Barcelona.

Feia de carreter?

Sí, amb un carro, els carregava i portava les peçes, i quan no hi havia feina llavors portava l’hort, i aleshores la verdura que es collia a l’hort era per fer en 3 parts o 4, pel senyor Vilumara, pel senyor Marramón, pel senyor Estupé, el meu marit, i no sé... sí 3 o 4, i “llavorens” ell aprofitava al mateix temps que portava la roba a Barcelona ja portava el “reparto” de la verdura. Es collia molta verdura.

Aquest senyor també era el que anava a portar suposo, les peçes a Can Gomà per tenyir, no?

Suposo, sí, no sé, això ja... però suposo que sí, anaven amb el carro.

I de sereno? Hi havia sereno ja per vigilar a les nits?

Sí, també, a la nit sí.

Però no hi vivia a la casa aquest.

No, no, venia a fer de sereno però no vivia.

I qui més hi havia així que treballés?

Però al començament no sé si hi havia sereno, al principi d'estar casats no em recordo, em sembla que no n'hi havia, va ser després que el van posar el sereno. No, al començament no n'hi havia, no, no, no, era el mateix porter que donava una volta, però no a la nit, al vespre diguessim, i al matí quan es llevava, al matí també donava una volta. Va ser després, no sé com va ser que van posar sereno a la nit... Al canviar, em sembla, de porter, ja que van canviar també van canviar les normes, no? I llavors és quan debien de posar sereno a la nit, sí, llavors sí, el porter edeixava de ser el porter i llavors hi havia el sereno.

Llavors el porter mentres hi havia el sereno l'únic que feia era obrir i tancar les portes a l'horari de la feina diguem, no?

Això, sí, de dia, i a la nit no tenia res que veure llavors ell.

I els que estaven a la porteria també havien tingut fills.

Sí, però no, a la porteria... "Bueno", els primers sí, els Bonastre sí, els Bonastre van tenir un noi només, un nen, el Josep. I els que van venir segons ja no, ja els tenien grans, ja tenien... Vivien tots allà per això, eh? Però ja eren grans, un treballava a La Farga, sí, ja tenia 15 o 16 anys, i després l'altre també va treballar a Can Vilumara, un d'ells també treballava a la fàbrica, que també es va conèixer la "novia" a la fàbrica també, sí.

I el Bonastre aquest no va treballar a la fàbrica, per això.

No, el fill no, no hi va treballar. La jove sí, la dona, "bueno", la jove va treballar-hi a la fàbrica. Va ser al casar-se... perquè ella era de la Barceloneta i així com ara hi ha aquelles preocupacions de que els fills no troben pis, "allavors" això no existia, si tenies la sort d'anar a viure sol bé, i si no et quedaves a casa els pares. Doncs aquest fill quan es va casar es va quedar a viure a la mateixa fàbrica, i la jove, quan va venir a viure allà va entrar a treballar a la fàbrica, i fins que va plegar la fàbrica ella sí va ser de les últimes que van plegar, no?

I els seus fills tampoc no... cap no va voler quedar-se a la fàbrica.

No, no, no, no, no van...

Perdoni, i una cosa que no l'hi havia preguntat abans és el seu marit a banda d'estar treballant a la fàbrica, també estava estudiant a l'Escola del Treball?

Sí.

Perquè això era indispensable diguem, estar estudiant per...

Sí, ell primer havia treballat en un despatx a Barcelona i aleshores quan el senyor Vilumara li va dir per treballar, és clar, ell treballava a la fàbrica però en qüestió de coses de teixits i així "pues" no entenia massa, és clar, i quan li va dir per fer de director ell va dir: "Bueno", ho intentarem a veure". "Llavorens" sí, ell va anar a estudiar a l'Espanya Industrial és, no? A l'Escola Industrial.

Sí, a l'Escola del Treball.

Sí, ell va estudiar allà.

I els homes si volien pujar de categoria havien d'estudiar, diguem.

Sí, eren contramestres, després si anaven a l'escola, és clar, la cosa anava millor, no?

Clar, tenien més possibilitats.

Al mateix temps que treballaven, aprenien, però a part d'això anaven a escola.

De tota manera a Can Vilumara sempre ha hagut més dones que homes, no?

Sí, sí, sí, em sembla que erem unes 200 persones que treballàvem.

Sí, em sembla que en els moments que van ser més gent van ser 180, 200, més o menys.

I és clar, a cada secció hi havia un contramestre i ajudant, i qui hi havia? Hi havia un que es deia Tomàs, Felip... Cortés... Deben ser uns 3 o 4 contramestres i després els ajudants dels contramestres, més la manyeria, a la manyeria també hi havia...

També hi havia més...

Homes, als encolats també eren homes, hi havien dos homes als encolats, eren dos homes.

És a dir, que tot lo que eren telers i tot el que era treballar amb el fil directament, només era feina de dones.

De dones, sí. Els contramestres i ajudants arreglaven els telers quan s'espallaven, si no anaven bé anàvem a buscar al contramestre i llavors cada un tenia la seva secció, no?, tants telers per cada un, es cuidaven d'aquella secció, i són els que... I "llavorens" si hi havia alguna peça que es trencava o que anava malament, a la manyeria la feien. Després també hi havia fusteria, i també coses de fusta "pues" ho feien tot allà a la fàbrica.

I llegia que també hi havia una bugadera, suposo que després quan van posar potser els uniformes o així...

No sé, això ja no...

O potser no estava a dintre la fàbrica, potser li portaven a una bugaderia o una cosa així.

No sé, això devia ser molt cap aquí ja, cap al final, això ja no...

Ja no ho recorda pas.

No ho recordo, no.

Es que ara vaig anant i tornant perquè de sobte se'm van acudint coses. Em deia que vostè va viure a la casa fins no fa gaire anys.

Sí, 47 anys hem estat a Can Vilumara vivint.

Quin any va ser que van marxar de la fàbrica, quan va tancar la fàbrica?

No, no, quan van tancar la fàbrica encara hi vam viure fins que van fer l'institut, però després de l'institut vam estar molts anys també. Si fa 7 anys que hem marxat d'allà, imagina't.

De viure-hi?

De viure-hi, sí.

És a dir, que ja funcionava l'institut i vostès vivien allà?

Sí, encara hi erem. Nosaltre vem marxar d'allà perquè "llavorens" van dir que volien fer unes oficines al col·legi a dalt al pis, clar, de fet ja sabíem que teníem que marxar, no?, però és clar, jo fins que no m'ho van dir "pues" no marxava perquè...

Era casa seva.

Era casa meua i jo ja m'hauria quedat.

I com ho portaven això de viure a dintre d'un institut? Devia ser una mica estrany, no?

No, perquè com que no tenia res que veure a dalt... La casa diguessim, quedava separada de l'institut, passaven pel barri i per allà la porteria no entraven, és ara que entren i surten, però "llavorens" no, passaven pel barri i no, només sentien el "barull" dels nois quan sortien i entraven però no, no res.

I els últims anys només hi eren vostès, abaix ja no hi vivia ningú tampoc, a la planta baixa.

No, “llavorens” estàvem nosaltres sols a tota la casa, i aleshores ja van posar un porter a dalt i després ja van agafar la casa fins ja dic, ara fa 7 anys que no hi som. 7 anys endarrera quin any era? L’any 90... i “algo”.

Sí, 94... No, què dic, 95-96, sí, perquè estem al 2003. Déu n’hi do.

Això, sí, “pues” guaita, de l’any 50!

Devia ser un cop, per això, no?, haver de deixar la casa?

Sí, a mi em va costar molt, eh?

Tota la vida vivint allà...

Sí, jo sí, després quan van dir d’anar allà a fer les reunions aquestes de “Gent de Pau” vaig pensar: “Bueno”, mira...” Però mira, al pensar que havia tanta gent allà que entrava i sortia, que jo hi vivia... perquè últimament al “puesto” que feien les reunions era el “cuarto” que dormien les nenes, i clar, el senyor Vilumara un dia... ell sempre parlava de la “Gent de Pau” i deia: “Allà al “cuarto” de les nenes...” Perquè allà és el “cuarto” de les... Jo quan feiem la reunió, a vegades pensava: “Mira, aquí han passat el sarampió, han passat...” Allò que deien coses però jo tenia coses d’anys endarrera, no?, perquè clar, són molts anys...

CARA B:

... a la fàbrica també hi devia haver moltes mares i filles, i germanes i...

Sí, alguna... filles, hi havia una ordidora que tenia dugues filles que hi treballaven, la Farreón, sí, ella també havia sigut ordidora i la mare també, i l’altre feia de devanadora, sí, hi havien moltes que treballaven mare i filla, i pare i fill també. Hi havia un contramestre, el Felip, que era el pare Felip i al fill li deien Felipet, perquè treballaven pare i fill. Hi havien, i marit i muller també n’hi havien.

Aquest ambient feia que a la fàbrica hi hagués un ambient familiar potser, no?

Sí... No, et trobaves bé, jo la veritat, a vegades penses: “M’agradaria tornar endarrera”, una de les vegades és pensant en això, en la fàbrica, perquè hi disfrutaves treballant, a mi m’agradava.

I amb les companyes i així es xerrava molt mentres es treballava o el contramestre...?

Sí... amb “signos”, amb “signos”, perquè com que hi ha soroll no... Així com ara tu i jo no podíem parlar, el soroll no et deixava sentir. “Llavorens” amb “signos” i amb el moviment de la boca, perquè a vegades encara em dura ara, que tinc molt de costum que quan enraona algú de mirar-els-hi la boca i a vegades penso: “Ai!” Em fa vergonya perquè... Sí, i penso que és això, perquè... quan és més bonic mirar els ulls, no? Però és això, perquè llavors amb els moviments dels llavis entenes, perquè les teixidores n’hi havien que “hasta” s’explicaven la pel·lícula del dia abans. El dilluns: “Sí, vaig anar al cine...” I explicaven i...

Què feien? Ho feien només amb la boca? Perquè amb les mans no podien!

Sí, amb la boca i amb els ulls, perquè quan dèiem l’hora també, quan dèiem que eren dos quarts de dugues i mig, fèiem així i mig, i el dit gros eren les 6 de la tarda, perquè és clar, quan fas 6 fas així, no? Fèiem : “Les 6”, i quan ja és un quart així, i un quart i mig de 6, és clar, això era mig.

O sigui, que s’havien inventat un altre idioma, diguem.

Sí, sí, i és clar, les teixidores... nosaltres encara que era tot a la mateixa sala, al estar una mica més separats ja no era aquell soroll entremig dels telers. Aleshores així com ara de tu i tu, sí podies parlar, una mica cridant, no? Però les teixidores no, les teixidores veies que... clar, cada una devia d’estar al seu teixit, perquè portaven dos telers primer, després ja en van portar més que van posar totes aquelles coses que fèiem, no? Però llavors cada un estava al seu tros, al seu teler i d’allà veies com s’explicaven les seves pel·lícules.

O sigui, que semblava una mica com si fossin sordomuds, no?

Sí, sí, sí.

Déu n'hi do! Això és una cosa graciosa que si no t'ho explica algú que ho hagi viscut no el pots saber.

Sí, no ja dic, jo em passa a vegades i quan d'allò faig moviments i penso: "Ui, això és d'allò encara", eh? Vui dir... l'hora i així, i ja dic, i quan enraonen també, a vegades tinc costum i penso: "Ai, fa una mica d'angunia", quan em dono compte, no? Però és això, que encara... Jo de vegades encara ara ho entenc, eh?, el que diuen, amb el moviment de la boca.

Clar, la pràctica.

Sí, perquè a vegades inclús em passa quan veus la tele, quan el doblatge no està bé, ui, em fa mal els ulls, perquè aquell moviment dels llavis no s'adapta a la paraula, oi? I penso: "Oi!"

I les edats, eren dones joves, eren més aviat grans, depenia de si eres aprenent, les oficiales eren més grans... Com era això?

No, joves quasi bé. Entraves als 14 anys, normalment als 14 anys, i estaves allà fins que et casaves. Jo de dir una que ha anat a treballar a un altre "puesto", no recordo, ja entraves i allà ja fins que et casaves, i encara a vegades hi havia que un cop casades tornaven a la feina, eh? Vui dir, no... I quan tenien el primer fill, llavors plegaven, es quedaven per cuidar el fill.

És a dir, que no era gaire normal tampoc, que hi hagués dones casades i amb fills i que segueixin treballant.

No, si n'hi havia alguna que de dir, "bueno", seguia treballant saps què feia?... Però d'això, alguna sí que hi havia però ara per dir ben bé no sé quantes, ni qui eren, ni res. Allavors portaven el nen a mamá, estaven a casa amb els avis i com que és clar, si entraves a treballar a les 8 que te'l portessin a mig matí, llavors ja a l'hora de dinar ja tornaves a ser a casa, llavors els portaven el crio a mamar allà a la fàbrica.

I què tenien, algun quartet per dona'ls-hi el pit?

Sí, o a la porteria o lo que fos, no? Sí, això algun cas sí que s'havia fet, que "llavorens" les hores també anaven bé, no?

Clar, sobretot les que vivien més a prop els hi podia anar molt bé.

Sí, perquè de Barcelona... havien hagut ordidores que havien vingut de Barcelona, de quan hi havia la fàbrica, 3 n'hi havien, que encara llavors imagina't, el meu marit també venia en el metro i del metro aquí a Santa Eulàlia venien a peu, perquè no coincidia de vegades l'hora amb els Oliveres, i com que llavors a vegades et trobaves el pas a nivell i tot, "pues" ja venien a peu.

Desde Santa Eulàlia.

Sí, de Santa Eulàlia.

I amb el tren venia gent, no?, també, suposo.

Sí, amb el tren també hi havia algú que venia, sí, no sé qui era que venien en el tren, però al metro venia més gent.

Al metro més gent.

Sí, i el meu marit es trobava amb la Matilde, que era... venien dugues, tres, de Barcelona, 3 ordidores, i ell, sempre es trobaven. No havien fet mai tard, i ara perquè fan cua al cotxe fan tard a la feina.

Això sí que és veritat. Llavors de l'Hospitalet Centre devia ser pràcticament la majoria de les treballadores, no?

Sí, totes eren de Hospitalet. Jo només coneixia aquests tres, les teixidores i el meu marit de Barcelona, i de Cornellà em sembla que eren 2 o 3 més, els d'aquí tots eren d'aquí Hospitalet Centre.

Igual les noies que els nois.

Sí, tots vivíem molt a prop.

I això que deia que era difícil entrar a la fàbrica, que no hi entrava tothom...? Suposo que si coneixies algú que hi treballés devia ser més fàcil.

Clar, tenia una influència diguessim, no?

I vostès van ajudar després, un cop ja hi va ser a dintre, va ajudar a entrar algú?

A entrar algú? No...

No ho recorda?

No, no ho recordo, perquè amb totes les que tenia jo més amistat ja es pot dir que hi treballaven, no? Jo vaig ser una de les últimes, de totes les amigues que erem, que havíem anat a col·legi juntes i a més a més veïnes i que sorties els diumenges i tot, totes ja hi treballaven, "menos" jo. Les demés ja hi eren a dins, no? I després és clar, si ja erem amigues a fora, al entrar a la fàbrica "pués" l'amistat sempre va continuar, i continua encara, eh?

Perquè això que m'havia dit abans, que quan es va casar va deixar la fàbrica perquè sempre podia haver algú que digués: "Ai, mira, doncs..." Vostè va notar que desde que va deixar la fàbrica i es va posar a viure a la casa i estava casada amb el director i tot això, que hi hagués gent que tingués així recel de dir: "Mira aquesta!"

No, no, més aviat era al contrari, m'havien dit que es pensaven que jo al casar-me amb el director volia canviar, i van trobar que no, que era igual. Jo no me'n vaig donar compte, no?, que no vaig canviar ni res, perquè pensava: "I per què tenia que canviar, no?" I no, més bé havien dit això: "Ah, pensàvem que... No, no, és igual". Dic: "Clar, i per què haig de canviar?"

Escolti, després en el temps que vostè hi va ser o després, perquè clar, havent viscut allà tot i no treballant, un sap tot lo que més o menys passa a la fàbrica. Recorda que hi hagués algun moment en que es canviés maquinària, que entressin màquines noves...?

Sí, telers nous van entrar, telers, sí, que llavors ja eren automàtics, i llavors ja una dona diguessim, ja portava... no sé quants telers devia portar, 4 em sembla o així, ja com que si es trencava un fil es parava el teler, no? "Allavorens" ja no es feien les carreres i sí, em sembla que eren 4.

I això va coincidir amb allò que em deia que va haver una mica de reestructuració de personal? Entrar aquestes màquines noves va significar que hi hagués gent que hi hagués de plegar, diguem?

No, no, quan es va fer per plegar és perquè la cosa va haver crisi de teixits i totes aquelles coses, però no perquè entressin... no, perquè no van ser moltes de màquines, més aviat van anar posant peces en els telers i es paraven i... però maquinària nova van entrar però no per dir: "Sobra gent i la despedim". No, això no, perquè també va entrar un ordidor que és la que feia més feina d'aquí, llavors enlloc de posar els rodets que nosaltres posàvem, ella tenia "conos", i és que amb "conos pués" eren molt més plens, amb més metros de seda, aleshores quan hi havia una quantitat que es veia que s'acabaven, ja els canviaven tots, no? Vui dir, feia més peces però no es que sobrés gent, no, no van despatxar mai ningú per això.

És a dir, que sí que hi havia diguem, una inversió a la fàbrica...

Lo que va anar malament va ser això, que mira, no sé, debien ser les "ventes" o no sé què devia passar. Llavors sí, llavors sobrava tothom perquè si no es venia la roba...

"Bueno", això va ser una crisi que va haver en el tèxtil en general, que va afectar pràcticament a totes les empreses tèxtils.

Clar, si no es venia, tampoc podien pagar, no? I es va anant atrasant la cosa i llavors van protestar i feien "huelgas" i es va anar embolicant.

Clar, clar. I aquestes màquines eren perilloses? És a dir, havia hagut accidents i així maniobrant les màquines o tocant els telers?

“Bueno”, lo que hi havia de vegades que saltaven les llançadores, però entre teler i teler ja hi havia unes xarxes amb un filat que “llavorens” si saltava la llançadora anava contra aquell filat, perquè si no et podia donar un cop i et feia mal. Llavors perill, perill, lo que hi havia eren les corretjes diguessim, que si no vigilaves allà et podies enganxar, no?, però “bueno”, ja estava separat, que tenies que badar molt per anar allà i posar-te. No, no, vui dir, tenia que ser un “despiste” molt...

Però no recorda així, que hi hagués hagut algun accident d'algú que li fés mal...

No, no, jo no recordo mai que hagués passat res.

Perquè igual que a Tecla Sala tenien un metge, que tenien al doctor Solanich, aquí a Can Vilumara n'hi havia de metge?

No, venia un, el senyor Jornet, que ara ja és... venia i donava injeccions, però si passava “algo” llavors anaven a Cal Gajo.

Clar, estava al costat.

Sí, a la manera potser era el “puesto” que hi podia haver més accidents, no? Però jo de dir algun accidentat així, no, allò “tonteries” que de vegades potser a casa també et pot passar, però llavors els portaven a Cal Gajo diguessim, no?

I per lo que era l'època ja vèiem, no?, que lo màxim que es podia cobrar eren unes 100 pessetes a la setmana, però pel que era l'època, aquell moment, i tenint en compte com era la vida i tot, diguem, es podia viure amb el sou de la fàbrica?

Sí.

Estava diguem adequat lo que era la feina amb el sou?

Sí, vaja, jo com que quan guanyava ho entregava tot a casa meva, clar, deies: “Era justet”, però anaves fent, perquè clar, llavors no hi havien les coses que hi ha ara i no tenies tantes coses, i arem feliços amb “menos”, però és clar, ara sempre et falta més perquè la gent també té ara més coses, no? I “allavorens pues” mira, no sé, no teníem cotxe, anàvem amb cotxes de línia, anàvem en tren, però també, no sé...

Suposo que devia haver molta diferència per això, entre el que cobraven homes i dones, no? Perquè encara avui hi ha de vegades... suposo que encara devia ser més...

Sí, no sé, això de la diferència de lo que guanyàvem, això ja no...

No ho sap. I els homes anaven vestits d'alguna forma en especial?

“Pues” sí, portaven granotes que en dèiem, “monos” blaus, anaven de color blau.

Tots?

Tots, sí.

El contramestre i així també?

Sí.

I el director també portava un vestit així o...?

No, últimament anava amb una xaqueta blava.

Com una americana diguessim.

Sí, això ho pagava la casa, els del despatx no anaven amb “mono”, amb granota, anaven amb el pantaló i una xaqueta blava a sobre.

Molt bé. Abans que parlàvem de com es va canviant, d'aprenent doncs al final acabes sent oficiala, no? Les dones el màxim escalafó diguem al que podien arribar era el d'oficiala o podien també arribar a ser encarregades de secció?

No, jo mentres vaig treballar no n'hi va haver mai encarregades de secció.

Sempre eren homes.

Sí, hi havia l'encarregat, el senyor Rico, que es cuidava de tota la secció, però d'encarregada jo no...

No recorda?

No, mentres jo hi vaig treballar no.

O sigui, el màxim grau de la dona era el d'oficiala.

Això mateix, sí, teixidora, ordidora...

I d'oficiala hi havia diferents categories o no, totes eren oficials i ja està?

No, igual.

Totes eren igual.

Se miraven de repartir, perquè és clar, llavors la feina de la seda n'hi ha que és més bona de treballar i "menos", però és clar, quan distribuïen la feina ja miraven d'anar contentant a tothom, no?, perquè si no... si hi haguessin preferències hi haurien mal humors.

Escolti, i sé pel cas del Tecla Sala, perquè és clar, és el que ara conec més perquè acabo de fer les entrevistes, sé que també tenien un servei d'escola per algunes treballadores que volguessin, i que a més a més hi havia casos que se'ls hi havia pagat l'escola dels nens aquí a l'escola Tecla Sala. En el cas de Can Vilumara es donava als treballadors alguna facilitat perquè poguessin estudiar ells o els seus fills?

Sí, "algo" sí que em sembla que hi havia hagut, però jo ara ben bé no sé, n'hi havia un que va estudiar per capellà, un aprenent, i el senyor Vilumara el va ajudar. Després no sé, això del col·legi no sé, potser... no sé, això ja no ho sé.

No li sona.

Però sí, potser sí hi havia algun cas així, potser sí que els ajudava, però jo el cas que en sé més és aquest, el va... perquè a casa seva no podien i el senyor Vilumara el va ajudar.

Perquè aquests noies que estudiaven a l'Escola del Treball, que treballaven a la fàbrica, per casualitat no recordarà si això els hi pagava la casa.

Sí, perquè inclús quan feien el servei, la mili, llavors també "algo" pagava el senyor Vilumara, i a més a més guardava la feina, no?, perquè hi havien casos que potser quan tornaven ja no tenien, ell guardava la feina, i "algo" també em sembla que donava, sí, i quan anaven a l'escola també, no sé si els deixava plegar més aviat, "algo" hi havia, oi?, però ara jo no sé ben bé com anava.

Perquè això de les relacions de jerarquia, diguem, llavors hi havia l'aprenent, l'oficiala en el cas de les dones i ja està.

Sí.

I en el cas dels homes hi havia l'aprenent, llavors podia estar a les diferents seccions, fusteria, manyeria, si treballava a les seccions... seria ajudant de contramestre, el contramestre i després al mig hi havia algú abans del director? Perquè em sembla que hi havia una figura que es deia majordom o alguna cosa així o no?

No.

No hi havia... O sigui, els contramestres directament tenien el director per sobre.

Sí, perquè passa això, que... normalment com que ja dic, jo no recordo mai que hagi plegat ningú per anar a un altre "puesto", quasi més bé és que plegava ja per malalt o perquè ja era massa gran o perquè s'havia mort... "Allavors" l'ajudant passava a contramestre, no? Però no, totes aquestes coses, vaja, no em recordo jo si...

I després ja el director era el càrrec més alt a la fàbrica, i per sobre ja només hi havia l'amo, no?, diguem.

No, després hi havia el senyor Marramón, que el càrrec d'ell no sé quin era, ja venia... després del senyor Vilumara venia el senyor Marramón.

Ah, potser era el gerent.

El gerent, sí, això, després venia el director, sí.

Llavors el director les feines que feia eren vigilar a tots els encarregats i totes les seccions, diguem.

Sí, sí, “llavorens” quan tothom plegava una miqueta abans, “llavorens” anaven al despatx a distribuir la feina amb el senyor Vilumara i llavors el senyor Vilumara, el senyor Marramón i el meu marit, ells distribuïen la feina que podien fer i lo que podia ser millor o pitjor... Això ho feien molts dies a la setmana, quan plegaven a la fàbrica o potser plegaven abans, però sempre acabaven més tard, s'allargava sempre la secció, i llavors allà discutien la feina, no?

Perquè el senyor Vilumara hi anava cada dia a la fàbrica?

Venia bastant sovint, sí.

I tenia tracte amb els amos ell?

Qui?

El Vilumara. Ai, amb els amos, amb els treballadors hi tenia tracte?

Ell passava, quan arribava passava a mirar els treballadors sempre cada dia quan venien. Cada dia no venia però venia sovint, ell passava sempre, i és clar, fèiem: “Pam, pam...” , feia així i ningú no es bellugava de la feina. Home, no es que ningú d'allò, però alguna vegada sí que feies una escapadeta però no massa llarga perquè anava a les costelles teves, no? Perquè si vas a preu fet... Però “llavorens” ell passava a totes les seccions, teixidores, ordidores, tot, tot, passava una per una i vigilava la feina com anava.

Però hi havia relació personal diguem, sabia més o menys qui eren o les saludava o així?

Sí, ell de parlar no perquè com que teníem de cridar, no?, no es podia parlar degut a això, però ell sí, si parlava, si podies parlar així sí.

Llavors quan una noia o una oficiala o una aprenenta tenia alguna cosa per dir o tenia algun problema o havia de demanar permís per alguna cosa, havia de parlar sempre amb l'encarregat, no?

Sí, primer amb l'encarregat i segons lo que era llavors el director.

I la gent solia demanar molt, allò de dir: “Doncs miri, es que he d'anar al metge, necessitaria entrar més tard...” o “he d'anar a fer tal cosa o tal altra...”

No, no, algun cas, però vui dir, el deixaven plegar i també si venia més tard “pues” no passava res, no?

Hi havia bona entesa diguem, en aquest sentit.

Sí, jo no vaig veure mai complicacions en això.

I això que abans em comentava que a mida que va anar avançant el temps va anar entrant gent que ja no només era de Santa Eulàlia, ai, del Centre, sinò que venien d'altres llocs i gent que era vinguda de fora de l'Hospitalet. Quan comença a entrar aquesta gent aquest ambient familiar, aquesta cosa...

Ja es va acabar. Sí, perquè ja no miraven tant, va durar un temps que faltava gent, “pues” vinga a entrar gent. Entrava gent i “bueno”, va ser... Jo m'esgarriava, perquè jo tant temps que passava per això, a lo millor “bum”, de cop ja lo portaven... a oficiala no, però vui dir, no passava per tnat “puestos”, no? I pensaves: “Uh, com va la cosa ja, no?” I després també ja es va trobar, que ja no es treballava tan bé.

En el cas de la Tecla Sala també hi havia que la Tecla Sala, que era una dona molt creyent i així, també de vegades havia ajudat a famílies que tenien problemes econòmics o així.

Vostè recorda si a Can Vilumara també s'havien fet prestecs o avançar diners o coses així?

No, no ho sé això, no ho sé això ja.

I d'això que parlàvem, que em deia també referent a aquesta gent, que quan entren aquesta gent es també el moment aquest d'una mica de canvi, no?, que la societat no és el que era abans, i em deia que llavors van començar a haver també una mica més de queixes, que la gent ja començava...

Protestaven molt, sempre volien guanyar més i sempre protestaven, i no sé, jo me'n recordo que el senyor Vilumara "pues" anava atrasat en el pagament i encara es veu que segons com no han pogut cobrar tots o lo que sigui, "pues" ja es posaven en "huelgas" i l'havien amenaçat i tot d'anar amb "pancartes" a casa seva a Barcelona. Ho va passar bastant...

Però era sobretot la gent que havia entrat de nou.

Sí, no, no, ja dic, nosaltres sempre dèiem: "Si tots els antics poguessim treballar l'arrencaríem altra vegada la fàbrica! Sense cobrar, dèiem, sense cobrar!" Jo m'hagués apuntat, eh?

Clar, perquè el lligam que tenien era diferent.

Sí, els altres feien "huelga", no feien res, i el senyor Vilumara deia: "Bueno..."

"Allavors" a ell li va sortir feina a mans, allò que li donaven el material i ell teixia, el deien feina a mans, no? I no s'hi van conformar perquè deien: "No, no, primer té que pagar!" "Pues" clar, si no hi havien diners no pagava i no treballaven, i és clar, i llavors veies que no treballaven i els veies a la feina, jo desde casa els veia a la finestra i a lo millor cosien i feien coses per ells, i no treballaven a la fàbrica.

I recorda si es van fer sindicats o...? Qui portava tota aquesta moguda?

"Allavorens" sí que hi havia algun sindicat o "algo", però jo en tots aquests "lios" ja no...

Perquè el seu marit això ho va haver de viure molt... molt en primera persona, no?

Sí, però "bueno", quan hi va haver molta demanda de gent que van començar a entrar, la cosa ell ja no va durar massa, vui dir que...

Perquè després d'ell va haver un altre director doncs.

Sí, últimament sí, quan ell va plegar era un noi, però aquell va ser poc temps, perquè ja va plegar la fàbrica. Era un que havia sigut nebot de l'altre director, el Sala.

Com es deia aquest Sala, no és el Josep Sala?

No, Joan, aquest es diu Joan Sala, aquest que va estar poc temps, que encara va dir: "M'han fet capità en un quarter que no hi ha soldats!" Això m'ho va dir un treballador, perquè quan ja... Llavors va anar tot molt malament i la casa va plegar. I l'altre tenia un nom molt "raro"...

No sé si era alguna cosa com Buenaventura o Benvingut o Bartomeu o...

Baldomero o... un nom així, d'això el meu marit se'n recordarà, jo no me recordo, jo només el Sala, el Sala però no... però un nom "rao" tenia.

Escolti, i a banda de queixar-se de que volien cobrar més o queixar-se de que no cobraven quan havien de cobrar i tot això, hi havien altres queixes d'altres coses o no?

De la feina? No, no crec.

O sigui, quines coses eren les que feien que la gent estigués protestant diguem?

No, no, si debien protestar és perquè debien volguer guanyar més, que no es pagava prou, però no recordo protestes de cap més cosa. Lo que n'hi havia un, hi havia el pintor, que sempre deia: "¡Ay, cuando estaba su marido la cosa iba mejor! Ahora a mí me hacen "cap aquí, cap allá"..." Tothom el manava, això sí, es veu que últimament hi havia molta gent que manava, i aquest senyor a vegades l'havia trobat i ell va plegar d'aborrit, perquè diu: "Això ja no és treballar!" Diu: "Estoy en un sitio, me mandan a otro... ¡Allí todo el mundo manda!" I ell sempre m'ho

havia dit, aquest senyor encara viu aquí a la Rambla, vui dir, que no... la cosa es va anar embolicant.

I els conflictes que hi havia... perquè això, clar, també debien passar coses similars en altres fàbriques, Can Trinxet o així quan... Es notava les coses que passaven a altres fàbriques de Hospitalet a dintre de Can Vilumara o no...?

No, no sé, no...

No recorda que fos allò que vinguessin piquets d'altres empreses...

No, això no ho recordo, no.

No ho recorda. I sap res de la guerra civil, de què va passar amb la fàbrica durant la guerra civil?

No, això ja no ho sé, no.

Tampoc, no, clar, això ja... Ja és una altra història.

Jo era molt petita.

I això que em deia de les... (Ja acabem, eh? No s'amoini).

No, no, tranquil·la.

Això que m'explicava del dia 2 d'agost, que feien la celebració de la patrona de la fàbrica, havia llegit en algun lloc també que havia moltes senyores de Can Vilumara que en honor a aquesta patrona els hi havien posat Angels a alguna filla. Diu: "Estaria bé que algú mirés alguna vegada perquè hi ha tantes Angels a l'Hospitalet, que potser fossin totes treballadores de Can Vilumara". Això li sona a vostè?

No, jo tinc una filla que es diu Mª Angels, però el vaig posar perquè la meua mare es deia Angelina, i perquè no fos igualment Angelina li vam posar Mª Angels, però no perquè fos la Mare de Déu de... no, això no.

Lavors el dia 2 d'agost és aquest dia que ja m'ha explicat que feien aquestes excursions. A banda d'això hi havia altres ocasions en les que es trobessin?

No, no, fora de la patrona així la fàbrica, no, més aviat era una cosa ja fora de la fàbrica, n'hi va haver un temps que anàvem a la Costa Brava un de la fàbrica, que es cuidava de fer una excursió i anàvem, també potser quan fèiem vacances, anàvem a la Costa Brava, però això era a part de la fàbrica ja, però "bueno", es feia també dins de la feina. Hi havia un xicot que se'n cuidava i quan venien les vacances fèiem una excursió a la Costa Brava.

Perquè clar, a banda de que era dintre la fàbrica, amb les amigues a fora feien també les seves... es debien convidar també als casaments dels fills i tot això, és a dir, que ha hagut una amistat que s'ha mantingut, no?, al llarg del temps.

Sí, sí, no, ja dic, encara ara sortim i ens trobem i... quan fem una excursió ens ho diem d'un a l'altre i anem junts.

... També m'havien comentat, m'ho havia dit la Matilde Mercé, que per Nadal, havent després tancat la fàbrica seguien reunint-se per celebrar al Nadal un dinar amb els treballadors de l'empresa.

Ah, sí, això s'havia fet. Abans de treballar, abans de treballar jo l'havien fet pel 18 de juliol, feien un dinar, sí, això no he coincidit, jo encara no hi treballava, sí. Després també hi va haver en temps de la post-guerra, et donaven racionament a la fàbrica, i llavors tots els treballadors teníem un número i quan donaven oli, portàvem una ampolla i ens donaven l'oli. Ens havien donat arròs, fabes i coses, un economat que hi havia, no?

Perquè estava a dintre la fàbrica aquest economat per això?

No sé, el senyor Vilumara ho havia fet per la seva part diguessim, oi? Com que la cosa anava justa "pues" hi havia un economat, però això era organitzat pel senyor Vilumara.

Però recorda on era que anaven a buscar el menjar? jar? Els hi portaven ja.
Sí, ens portàvem. I en allà on hi ha ara les dutxes, allà al col·legi, allà era l'economat.

I a això tenien dret tots els treballadors.

Sí, sí, donaven coses, arròs, fabes, l'oli, lo que anava tot just i et feien com una mica "d'economato".

Perquè també m'havien comentat que després a Santa Eulàlia van montar un economat per totes les empreses del tèxtil de la zona.

No, però nosaltres no, no hi havíem entrat, això era Can Trinxet... Jo havia anat a aquest economat perquè jo tenia una tia que treballava a Can Trinxet i quan ella anava a comprar per ella jo també anava i comprava, però nosaltres no... no teníem.

I a banda del que eren aquestes sortides... per exemple, durant el franquisme quan es feien manifestacions o així, o que venia Franco i tot això, els hi feien anar?

Sí, quan va venir la Perona també vam anar-hi. "Allavorens" aquell dia fèiem festa i anàvem tots, però anàvem a la feina i de la fàbrica... Clar, això és una cosa que obligaven, oi? No és que ho fes el senyor Vilumara, sinò que a ell ja el debien obligar que tots els treballadors hi tenien que anar.

I recorda haver-hi anat vostè.

Sí, sí, una vegada, dos vegades, quan va venir la Perona a Montjuich, i ai, vam estar allà un "rato" amb un sol que ens queia! Però és clar, hi havia molta gent...

I els havien agafat en autocar i els havien portat o...?

No, anàvem amb el carrilet, anàvem a buscar el carrilet fins a la Plaça Espanya, però "bueno", nosaltres era Festa Major, perquè és clar, joves i... ja em diràs tu!

I quan la gent es jubilava o així es feia algun cosa, alguna celebració?

Sí, potser sí, "algo" se li devia regalar o així.

I així el dia de Sant Joan, o per Nadal i aquestes coses es feia també algun "piscolabis" o "algo" o no?

No, no, no, això si de cas devia ser un particular que ho feia però no, no ho recordo això.

No era lo habitual. I això de que els treballadors eren de diferents llocs i tot això, de tota mena com que la majoria eren d'aquí, vostè que també era ciutadana d'aquí del Centre, quina importància pensa que ha tingut la fàbrica diguem, per lo que és l'Hospitalet Centre?

Ai, jo em sembla que molt, perquè no deien Can Vilumara, deien Les Sedes, a la fàbrica Vilumara tothom en deia Les Sedes i ja sabien on era, i quan tocava el "pito", quan tocava a les 8 del matí i després al migdia, molta gent: "Mira, ja se'm fa l'hora!" Molts es guiaven: "Ah, pues mira..." S'hi guiaven pel "pito" i tot, vaja, i tothom Les Sedes sabia... i encara aquella fàbrica que hi havia de marbre, que ara hi ha pisos, Cal Jimeno es deia, aquell senyor d'allà va fer treure el "pito" perquè el despertava, no el deixava dormir, i va protestar fins que ho van treure. Aleshores tocava a dins, a dins de la fàbrica, llavors es sentia però ja fondo, oi? Però vui dir que la gent: "Ai, què ha passat que a La Seda no toca el "pito"?"

I la gent es queixava a banda d'això, de si sortia fum o si feia algun olor?

No, no, no, es que no fèiem mai de fum, eh? Quan feia fum, molta gent que van protestar, aquests que protestaven, es pensaven que... inclús quan hi havien protestes per les parets dibuixaven la fàbrica de teixits, però aquesta gent no saben lo que és Can Vilumara ni La Farga, es veu que es pensaven... Desde fora es veien aquelles naus que fan aquell... i pensaven que devia ser... però no, a Vilumara no en fèiem. Alguna vegada havia fet una mica de fum, és quan venia a encendre la caldera, que el que venia venia més aviat, i "allavorens" clar, quan començava a encendre potser sortia una mica de fum per la xemeneia, però poc, eh? Jo no vaig veure fum, ben poc.

I tenia bona fama aquí a l'Hospitalet la fàbrica?

Sí, sí que en tenia.

Perquè això sí que igual que la Tecla Sala també tenia bona fama...

Sí, també, eren de les fàbriques bones.

Perquè després hi havia altres fàbriques que ja no era el mateix.

No, no, ja dic, jo entrar a Can Vilumara era com entrar en un banc, no hi entrava tothom que volia, vui dir, tenies que apuntar-te, ja t'avisaven i era perquè era una casa molt sèria i molt neta, vui dir, que la seda és una cosa pulida, no?

I en tot això del procés de tancament, clar, no ho ha viscut com a treballadora però sí que ho ha viscut... Com recorda més o menys que va ser tot aquest procés, des del moment que comencen a detectar-se que les coses ja no "piten", no va la cosa tan bé, no? Què passa a partir d'aquell moment, com es va fent lo de la reestructuració de personal...? Suposo que vostè vivint allà devia veure com la fàbrica anava perdent gas, com anava marxant gent... Com ho va viure tot això?

Sí, sí, "bueno", més d'allò quan van fer la reestructuració aquella va ser alguna... però aleshores quan va anar tan malament que anava, va ser tot de cop, vui dir, no va ser de dir despatxen ara uns quants i després uns altres, no, va anar malament i es va acabar. La gent s'exclamava que ja no era com abans, això sí que els antics que treballaven ho deien, i que la cosa no anava bé, però vui dir, de que anaven despedint gent, això no, no ho recordo que ho haguessin fet. Quan va ser va ser així de cop, no? No va anar bé, i van fer protestes i lo que fos i es va plegar.

Perquè clar, suposo que va agafar molta gent que ja era gran, però que també va agafar molta gent que era jove i...

Sí, tots aquests últims que van entrar tot eren gent jove, oi? Que és clar venien d'allà, del poble que fos i "boom"... Hi va haver un que el van fer encarregat, i aquell "bueno", em va fer entrar així... I tots eren gent jove, oi?

I la gent que vostè coneix i així, les seves amigues i tot, després de tancar la fàbrica, les que... si encara hi treballava alguna, sap si ja van deixar de treballar o van tornar a treballar a algun altre lloc?

No, no, no, jo totes les meves amigues van deixar de treballar, perquè al casar-se van anar moltes a treballar i hi ha que no hi van tornar, i després van plegar quan van tenir el primer fill. La majoria d'amigues meves si no van plegar al casar-se és quan van tenir el primer fill. Així al final, final de que van aguantar "hasta" que va tancar la fàbrica va ser la dona del porter, el Bonastre, la seva dona, aquesta sí, aquesta va estar fins a última hora, sí.

I la gent que vostè ha anat parlant i així, van quedar més o menys contents diguem, de tot lo del acomiadament i tot així o no es va poder acabar força bé?

No, no, la cosa no va acabar bé, no. No, perquè llavors anaven... Després el senyor Vilumara també va pagar molt amb roba, allò de dir, venia roba i llavors pagava amb roba diguessim, és clar, hi van haver molts que se'l venien i "bueno", va haver un batibull de roba i de tot. Clar, era la manera de recollir uns diners que es van cobrar, no?

Déu n'hi do! I de cara aquí al barri Centre, la gent es devia quedar molt parada, no?, també quan va para la fàbrica?

Home, clar, clar, perquè tants anys i tota la vida, oi? Però com que això va ser bastant tot un "boom-boom" que va ser bastant general, semblava que no sé, es va quedar molt parat que una fàbrica tan important tanqués però potser semblava que ens hi anàvem acostumant.

Recorda si es va montar algun sindicat o alguna comissió de defensa pels treballadors?

Sí, això sí que hi havia "algo", però jo ja no...

Ja no va estar al "tanto".

No, senties a dir coses, però els “líos” jo així directament ja no els vaig seguir, només veies en general que la cosa anava malament , que tot eren amenaces al senyor Vilumara i tot això, sí.

I vostè va veure com van buidar algunes de les màquines i tot això, com anaven treient coses?

Sí, alguna cosa sí, a vegades havia vingut algun treballador i s’havien emportat coses, però... però mira, aquelles “tonteries” que com que no saps ben bé com anava pensaves: “Bueno”, ha de tenir l’hora de poguer-ho fer, no?” I després te n’enteraves que no.

Escolti, jo ja em dono per satisfeta de totes les coses que m’ha explicat, que m’ha explicat moltes, però si hi hagués així alguna anècdota o alguna cosa que diguis...

Sí, que ara no me’n recordo...

Això és maco, no?, perquè quedi... per si alguna vegada algú tal, si hi hagués alguna cosa doncs... Ja ho podríem afegir al final. Moltíssimes gràcies, senyora Palmira, ha sigut molt amable, gràcies.

Al contrari, no sé si ho hauré fet prou bé, perquè són coses que vas recordant però a vegades penses: “Ai, mira, no he dit això!”, oi? , però no...

No, no, ha estat perfecte, moltes gràcies.

Molt bé.

—
—
—